

Л. В. Лазоренко,*доктор економічних наук, професор,*

ORCID 0000-0002-8505-1768,

e-mail: lv108@ukr.net,

Національна академія статистики, обліку та аудиту, м. Київ

АНАЛІЗ СТАНУ ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вступ. Підприємницька діяльність під час війни відіграє важливу роль у розвитку суспільству, забезпеченні населення необхідними товарами та послугами, яких не завжди вистачає в умовах повномасштабного вторгнення, підтримці економіки держави, адже ворог намагається в першу чергу вразити великий бізнес і країна недоотримує кошти до державного та місцевого бюджетів, які хоча б якимось чином можуть компенсувати підприємства малого та середнього бізнесу. Тому роль підприємництва в умовах війни надзвичайно важлива.

Важливу роль у підприємстві під час війни виконує жінка, адже чоловіки змушені захищати країну, мирну діяльність бере на себе жінка, тому дослідження питань жіночого підприємництва є досить актуальним та дає можливість визначити основні його проблеми і перспективи розвитку.

Постановка проблеми. Жіноче підприємство завжди мало велике значення як для самих засновниць бізнесу, так і для суспільства в цілому. Особливої актуальності воно набуває у воєнний час, оскільки, не зважаючи на те, що лідерами підприємницької діяльності продовжують залишатися чоловіки, жінки змушені провадити бізнес-діяльність, щоб підтримати суспільство, економіку держави, адже багато чоловіків повинні захищати нашу країну та вступати до лав ЗСУ.

Гендерної відмінності в підприємстві особливо немає. Є певна специфіка. Жінки віддають перевагу малому бізнесу та окремим, ближчим і зрозумілішим їм видам діяльності таким, як бухоблік і аудит, сфера послуг, сфера торгівлі. З іншого боку, самі ці види діяльності приносять непоганий швидкий прибуток і є затребувані на ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок в дослідження сутності та особливостей в сфері жіночого підприємництва зробили такі науковці, як: А. Карп, Н. Краус, К. Краус, Н. Олійник, Г. Поченчук, А. Прокопєць та інші.

Метою статті є аналіз сучасного стану жіночого підприємництва в Україні та особливостей його реалізації в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Підприємство – це діяльність, спрямована на отримання прибутку та, як правило, пов'язана з ризиком, що є

однією з причин того, що не зважаючи на стрімке зростання жінок у професійній та управлінській діяльності, гендерний розрив у підприємстві як в Україні, так і в світі залишається великим. Жінки рідше засновують власний бізнес, ніж чоловіки, але цей відсоток починає зменшуватися. Тому можна стверджувати, що жіноче підприємство успішно продовжує свій розвиток.

Згідно Глобального індексу гендерного розриву у 2023 році ні одна країна ще не досягла цілковитого гендерного паритету, хоча 9 провідних країн, серед яких: Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Нова Зеландія, Швеція, Німеччина, Нікарагуа, Намібія та Литва скоротили свій розрив не менше, ніж на 80%. Перше місце посідає Ісландія – 91,2%. Незважаючи на війну, Україна в 2023 році піднялася аж на 15 сходинок і посіла 66 місце серед 146 країн. За нинішніх темпів прогресу для досягнення повного паритету між чоловіками і жінками у світі знадобиться 131 рік [1].

Жінки-підприємці являють собою особливу соціальну групу жінок, переважно від 25-50 років, які мають соціальний статус підприємця, мають ціннісні орієнтації, світогляд, інтереси, потреби і соціально-психологічні властивості, обумовлені суспільством, що трансформується [2, с. 27].

До ознак, що вирізняють жінку-підприємця варто віднести наявність індивідуальної трудової діяльності, високу відповідальність у просуванні власної бізнес-справи, галузеву спеціалізацію (жіноче підприємство простежується більше в традиційних, в частині зайнятості для жінок, галузях). Кожна п'ята жінка-підприємець має дві і більше вищих освіти та зацікавлена в розвитку й відвідує бізнес-тренінги або займається саморозвитком, читає бізнес-літературу [3].

Жінки відкривають власний бізнес майже так само часто, як і чоловіки, водночас бізнеси жінок менші. У 2020 році жінками було відкрито ориєнтовно 160 000 бізнесів, тоді як чоловіками – 171 000 бізнесів (48% проти 52%) [4; 5].

За час війни, з 2022 р. та перші місяці 2023 р., збільшилась кількість відкритих бізнес-формувань чоловіками, так як багато жінок виїхали за кордон з дітьми. Але продовження війни сприяє більшому

долученню жінок, що залишилися в Україні відкривати свої підприємницькі структури, так як їх чоловіки є військовозобов'язаними та покликаними до лав ЗСУ [6, с. 52].

Трохи інша тенденція спостерігається стосовно відкриття ФОПів. За останні 5 років жінки відкривають ФОПи частіше за чоловіків. У 2022 році кількість відкриття нових ФОПів різко знизилася, але навіть тоді кількість зареєстрованих ФОПів жінками була більшою. Уже у 2023 році кількість нових ФОПів відкритих жінками значно зросла і перевищила кількість відкритих чоловіками на 45 тисяч.

Проте у відкритті нових компаній лідерство впевнено тримають чоловіки: у 2023 році жінки створили 24% нових підприємств. Подібна тенденція зберігається в Україні десятиліттями [7].

Особливістю жіночого підприємництва є те, що такий вид зайнятості дає можливість жінці вдало поєднати професійну діяльність та домашні обов'язки, контролювати свій час; вдало використовувати свої вміння, навички, знання, сприяє саморозвитку. Основні мотиви жінки зайнятися бізнесом наведені на рис. 1.

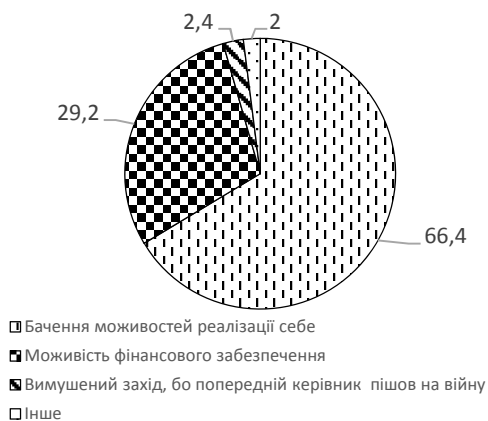

Рис. 1. Мотиви жінки зайнятися бізнесом (усереднені дані на основі [8])

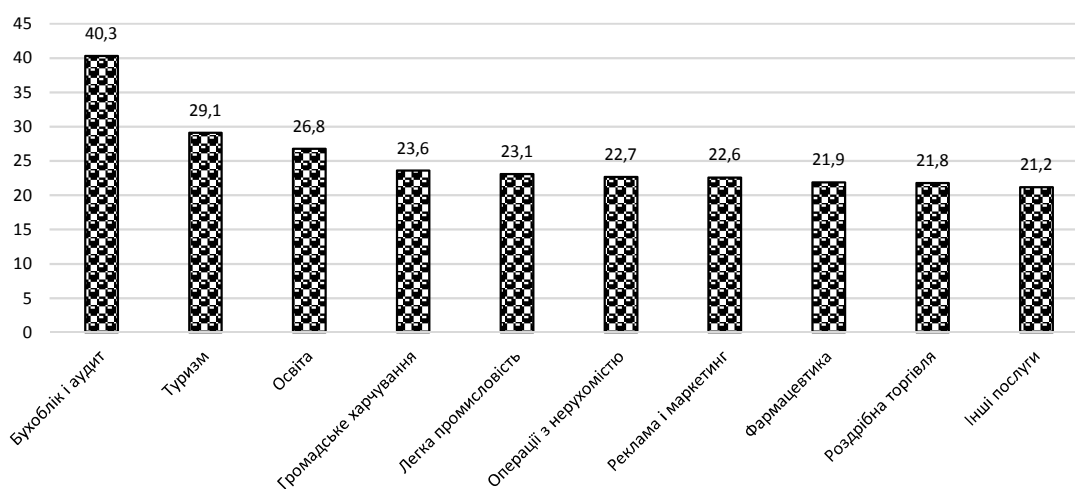

Рис. 3. Топ 10 секторів компаній, де власниці жінки

Загалом же в Україні зареєстровано майже мільйон діючих комерційних компаній. Жінки є власниками більше 18% підприємств. 14% компаній є у спільній власності жінок та чоловіків. Власниками понад 54% юридичних осіб підприємницьких структур є чоловіки [7].

На рис. 2 наведено основні сфери жіночого підприємництва.

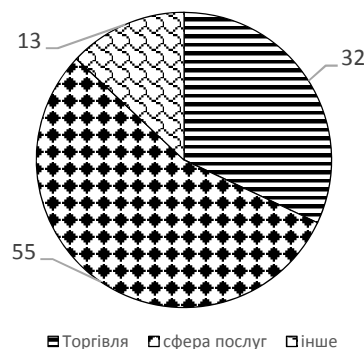

Рис. 2. Сфери діяльності жіночого підприємництва (усереднені дані на основі [8])

Отже, основними сферами діяльності жіночого підприємництва є торгівля та сфера послуг.

На рис. 3 представлено більш детальний аналіз компаній, де власницею є жінка.

Найпопулярнішою діяльністю є аудиту та бухобліку – понад 40% компаній належать жінкам, ще 20% у спільній власності. Також популярними такі види діяльності, як туризм, освіта, громадське харчування та легка промисловість. [7].

Розвиток жіночого підприємництва є пріоритетним напрямом роботи Уряду. Так було започатковано національний проект Дія. Бізнес. З лютого 2023 року кожен другий новий ФОП в Україні відкривають жінки. Саме тому започатковано наступні

програми підтримки: «Відважна», «Власне», «Початок» та освітньо-грантова програма «Міцність». Також на порталі Дія. Бізнес створено окремий розділ присвячений жіночому підприємництву. Впродовж року понад 72 тисячі українців скористалися послугами Дія. Бізнес [3].

Для кращого розуміння потреб та проблем жінок-підприємців в рамках проєкту Good Governance Fund «Ревіталізація бізнес-клімату в Україні», який фінансувався UK International Development від уряду Великої Британії, проведено дослідження, результати якого викладено у звіті [8].

Серед основних проблем, які зазначили підприємці, на перший план вийшли (рис. 4) [8]:

- 1) наслідки економічної кризи (ріст цін та курсу валют, низька купівельна спроможність населення) – 44%;
- 2) висока конкуренція – 31%;
- 3) часті та непередбачувані зміни в законодавстві, державному регулюванні, податковій системі – 28%;
- 4) можливі перебої зі зв'язком, інтернетом, електрикою – 24%;
- 5) корупція та постійні перевірки з боку органів контролю – 20%.

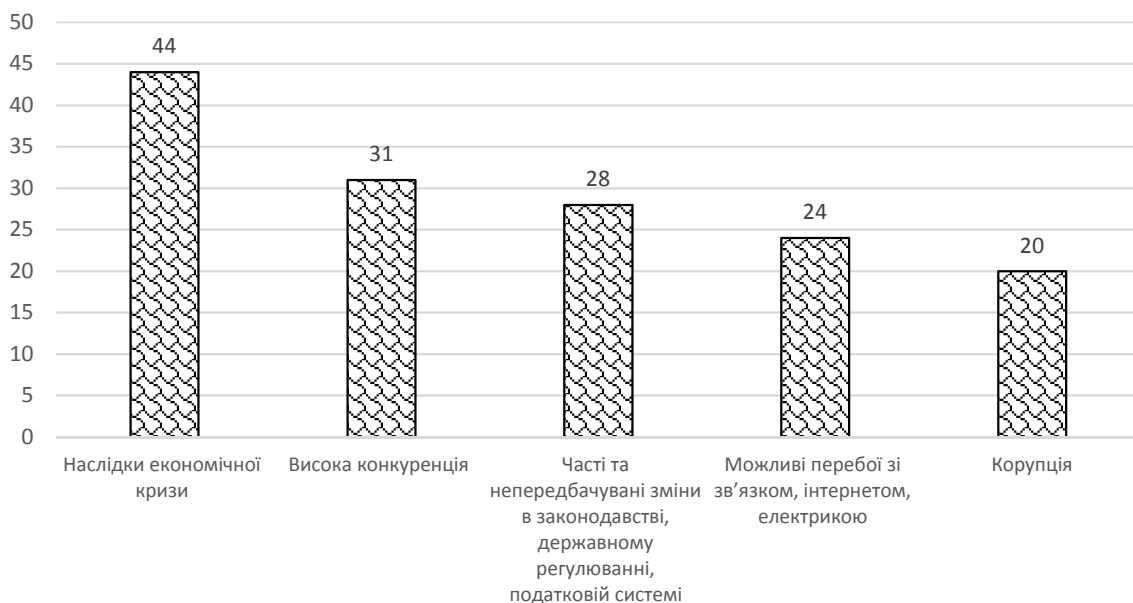

Рис. 4. Основні проблеми жінок-підприємців, %

Серед інших проблем зазначаються: проблема із залученням клієнтів та додаткових інвестицій, мобілізація та виїзд персоналу за кордон, втрата ключових партнерів та постачальників через високі ризики нестабільності [8].

На жаль, більшість з перерахованих проблем мають об'єктивний характер. Але ж все-таки на декі з них можна вплинути. Зокрема, до таких проблем належить конкуренція. Одним з найпростіших та найпоширеніших методів зміцнення конкурентоспроможності підприємства – надання якісних послуг або забезпечення споживачів якісними товарами. Ще одним способом підвищення конкурентоспроможності є розширення асортименту товарів та послуг. І, нарешті, третім доступним методом конкурентної боротьби є цінова політика підприємства, яка включає встановлення адекватної ціни на товари ч и послуги, запровадження різноманітних акцій та гнучкої системи лояльності для споживачів.

Нині в глобальний порядок денний всіх провідних міжнародних організацій внесено питання підприємницької активності жінок. У доповіді Генерального секретаря ООН на 69-й сесії Генеральної

Асамблеї ООН зазначалося, що "відсутність фінансових і технічних засобів, а також професійних навичок у жінок, зокрема, у віддалених районах, стає вирішальним фактором, що перешкоджає їх працевлаштуванню та самореалізації". ООН розробила глобальний портал з питань розширення економічних прав та можливостей жінок з метою зміцнення конкурентоспроможності жінок-підприємців [9, с. 104].

Міжнародна організація праці (МОП) закликає країни "заохочувати надання підтримки розвитку підприємництва серед жінок. Конференція з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) – орган Генеральної Асамблеї ООН – грає ключову роль у сприянні розвитку жіночого бізнесу. З метою популяризації жіночого підприємництва та підвищення престижності жінок-підприємців ООН впровадила Всесвітній день жіночого підприємництва (Women's Entrepreneurship Day – WED), який з 2014 року святкується 19 листопада кожного року в 144 країнах [10].

Висновки. Жінки-підприємці являють собою особливу соціальну групу жінок, переважно від 25-50 років, які мають соціальний статус підприємця,

мають ціннісні орієнтації, світогляд, інтереси, потреби і соціально-психологічні властивості, обумовлені суспільством, що трансформується.

Жінками відкрито на 45 000 більше ФОПів, ніж чоловіки, що становить 57% від загальної кількості нових ФОПів у 2023 році. У 2023 році жінки започаткували 24% нових підприємств, решта компаній

були відкриті чоловіками. 81% головних бухгалтерів у більшості компаній – жінки.

Серед основних проблем, жіночого підприємництва можна виділити: наслідки економічної кризи, висока конкуренція, часті та непередбачувані зміни в законодавстві, державному регулюванні, податковій системі, можливі перебої зі зв'язком, інтернетом, електрикою, корупція.

Література

1. Global Gender Gap Report 2023. URL: <https://weforum.org>.
2. Нечипорук В. Правове регулювання виборів в Україні в контексті гендерної рівності. *Актуальні проблеми політики*. 2005. Вип. 24. С. 82-89.
3. Жіноче підприємництво. 2023. URL: <https://business.diaa.gov.ua/womenentrepreneurship>.
4. Кожен другий малий бізнес в Україні відкривають жінки. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/businesswoman-in-war-2022>.
5. Суто жіноче: Скільки українських бізнесів належить жінкам? URL: <https://youcontrol.com.ua/data-research/suto-zhinoche-skilky-ukrayinskykh-biznesiv-nalezhyt-zhinkam>.
6. Краус Н. М., Краус К. М., Поченчук Г. М. Жіноче підприємництво: ризики, інструменти підтримки, механізми реалізації. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 2. С. 46-59. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.46.59>.
7. Жіноче обличчя бізнесу. URL: <https://blog.youcontrol.market/zhinochie-oblichchia-biznesu-iaki-sferi-obiraiut-zhinki-ta-chomu-vielikii-biznies-dosi-zalishaietsia-cholovichim/>.
8. Потреби та проблеми українських підприємств в умовах повномасштабної війни. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/01/Problemi_ta_viklivi_zhinok_pidpriyemits_310124.pdf.
9. Прокопєць А. В., Карп А. Г. Перспективи та особливості розвитку жіночого підприємництва. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 100-104.
10. Міжнародний день жіночого підприємництва. URL: <https://ambasada.org.ua>.
11. Гуцалюк О. М. Економічне обґрунтування процесу утворення корпоративних інтеграційних об'єднань. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Економіка»*. 2016. Вип. 1 (47). Т. 2. С. 330-334.
12. Гуцалюк О. М. Інтеграційні аспекти стратегічного планування розвитку акціонерного товариства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 11. С. 322-327.
13. Гуцалюк О. М. Інноваційна складова в управлінні ефективністю інтеграційних перетворень корпоративних підприємств. *Вісник Одеського національного університету. Серія: «Економіка»*. 2017. Том 22. Вип. 10 (63). С. 102-108.

References

1. Global Gender Gap Report. (2023). Retrieved from <https://weforum.org>.
2. Nechiporuk, V. (2005). Pravove reguluvannya vyboriv v Ukraini v konteksti hendernoї rıvnosti [Legal Regulation of Elections in Ukraine in the Context of Gender Equality]. *Aktualni problemy polityky – Current Issues of Politics.*, Vol. 24, pp. 82–89 [in Ukrainian].
3. Zhinoche pidpriemnytstvo [Women's Entrepreneurship]. (2023). Retrieved from <https://business.diaa.gov.ua/womenentrepreneurship> [in Ukrainian].
4. Kozhen druhyi maliy biznes v Ukraini vidkryvaiut zhinky [Every second small business in Ukraine is opened by women]. Retrieved from <https://opendatabot.ua/analytics/businesswoman-in-war-2022> [in Ukrainian].
5. Suto zhinoche: Skilky ukraınskykh biznesiv nalezhyt zhinkam? [Purely women's: How many Ukrainian businesses are owned by women?]. Retrieved from <https://youcontrol.com.ua/data-research/suto-zhinoche-skilky-ukrayinskykh-biznesiv-nalezhyt-zhinkam> [in Ukrainian].
6. Kraus, N. M., Kraus, K. M., Pochenchuk, H. M. (2023). Zhinoche pidpriemnytstvo: ryzyky, instrumenty pidtrymky, mekhanizmy realizatsii [Women's Entrepreneurship: Risks, Support Tools, Implementation Mechanisms]. *Innovation and Sustainability*, 2, pp.46-59. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.46.59> [in Ukrainian].
7. Zhinoche oblychchia biznesu [The Female Face of Business]. Retrieved from <https://blog.youcontrol.market/zhinochie-oblichchia-biznesu-iaki-sferi-obiraiut-zhinki-ta-chomu-vielikii-biznies-dosi-zalishaietsia-cholovichim/> [in Ukrainian].
8. Potreby ta problemy ukraınskykh pidpriyemits v umovakh povnomasshtabnoi viiny [Needs and problems of Ukrainian entrepreneurs in the conditions of a full-scale war]. Retrieved from https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/01/Problemi_ta_viklivi_zhinok_pidpriyemits_310124.pdf [in Ukrainian].
9. Prokopets, A. V., Karp, A. H. (2021). Perspektyvy ta osoblyvosti rozvytku zhinochoho pidpriemnytstva [Prospects and Features of Women's Entrepreneurship Development]. *Ekonomika ta derzhava*, 2, pp. 100-104. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.2.100> [in Ukrainian].
10. Mizhnarodnyi den zhinochoho pidpriemnytstva [International Women's Entrepreneurship Day]. Retrieved from <https://ambasada.org.ua> [in Ukrainian].
11. Hutsaliuk, O. M. (2016). Ekonomichne obgruntuvannya protsesu utvorennia korporatyvnykh intehratsiinykh obiednan [Economic justification of the process of formation of corporate integration associations]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Ekonomika – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economy*, Issue 1(47), Vol. 2, pp. 330-334 [in Ukrainian].
12. Hutsaliuk, O. M. (2016). Intehratsiini aspekty stratehichnoho planuvannya rozvytku aktsionernoho tovarystva [Integrative aspects of strategic planning of joint-stock company development]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*, 11, pp. 322-327 [in Ukrainian].
13. Hutsaliuk, O. M. (2017). Innovatsiina skladova v upravlinni efektyvnistiu intehratsiinykh peretvoren korporatyvnykh pidpriemstv [An innovative component in managing the effectiveness of integration transformations of corporate enterprises]. *Visnyk*

Лазоренко Л. В. Аналіз стану жіночого підприємництва в Україні в умовах війни

В статті розкрито особливості жіночого підприємництва та його роль в Україні в сучасних умовах. Особливої актуальності воно набуває у воєнний час, оскільки, не зважаючи на те, що лідерами підприємницької діяльності продовжують залишатися чоловіки, жінки змушені провадити бізнес-діяльність, щоб підтримати суспільство, економіку держави, адже багато чоловіків повинні захищати нашу країну та вступати до лав ЗСУ. Гендерної відмінності в підприємстві особливо немає. Є певна специфіка. Жінки віддають перевагу малому бізнесу та окремим, ближчим і зрозумілішим їм видам діяльності таким, як бухгалтерія і аудит, сфера послуг, сфера торгівлі. З іншого боку, самі ці види діяльності приносять непоганий швидкий прибуток і є затребувані на ринку. До ознак, що вирізняють жіноче підприємство варто віднести наявність індивідуальної трудової діяльності, високу відповідальність у просуванні власної бізнес-справи, галузеву спеціалізацію. Особливістю жіночого підприємництва є те, що такий вид зайнятості дає можливість жінці вдало поєднати професійну діяльність та домашні обов'язки, контролювати свій час; вдало використовувати свої вміння, навички, знання, сприяє саморозвитку. Загалом же в Україні зареєстровано майже мільйон діючих комерційних компаній. Жінки є власниками більше 18% підприємств. 14% компаній є у спільній власності жінок та чоловіків. Найпопулярнішою діяльністю жіночого підприємництва є аудит та бухгалтерія – понад 40% компаній належать жінкам, ще 20% у спільній власності. Також популярними такі види діяльності, як туризм, освіта, громадське харчування та легка промисловість.

Ключові слова: жіноче підприємництво, бізнес діяльність, компанія, ризик, прибуток, малий бізнес.

Lazorenko L. Analysis of the State of Women's Entrepreneurship in the Conditions of War

The article reveals the features of women's entrepreneurship and its role in Ukraine in modern conditions. It becomes especially relevant in wartime, because, despite the fact that men continue to be the leaders of entrepreneurial activity, women are forced to conduct business activities to support society, the economy of the state, because many men must defend our country and join the ranks of the Armed Forces. There is not much of a gender difference in entrepreneurship. There are certain specifics. Women prefer small businesses and separate, closer and more understandable types of activities, such as accounting and auditing, services, and trade. On the other hand, these activities themselves bring a good quick profit and are in demand in the market. Women entrepreneurs are a special social group of women, mainly from 25-50 years old, who have the social status of an entrepreneur, have value orientations, worldview, interests, needs and socio-psychological properties due to the transforming society. The features that distinguish a woman entrepreneur include the presence of individual labor activity, high responsibility in promoting her own business, industry specialization. The peculiarity of women's entrepreneurship is that this type of employment allows a woman to successfully combine professional activity and household duties, to control her time; successfully use their skills, abilities, knowledge, promotes self-development. In total, almost a million operating commercial companies are registered in Ukraine. Women own more than 18% of enterprises. 14% of companies are jointly owned by women and men. The most popular activity of women's entrepreneurship is audit and accounting – more than 40% of companies are owned by women, another 20% are jointly owned. Activities such as tourism, education, catering, and light industry are also popular. Among the main problems of women's entrepreneurship are: the consequences of the economic crisis, high competition, frequent and unpredictable changes in legislation, state regulation, tax system, possible interruptions in communication, the Internet, electricity, corruption

Keywords: women's entrepreneurship, business activity, company, risk, profit, small business.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2024